

"Pašvaldību un kopienu nākotnes loma Latvijas plānošanas sistēmā". Starppašvaldību sadarbība

Raksts "Pašvaldību un kopienu nākotnes loma Latvijas plānošanas sistēmā" sagatavots Norvēģijas finanšu instrumenta projekta "Atgriežot dzīvību Latvijas pilsētām un reģioniem" Latvijas kopienu un pašvaldību apmācību programmas ietvaros. Tajā balstoties uz pieredzi izteikts eksperta personīgais viedoklis.

Rakstā ir apskatītas divas galvenās tēmas. Pirmā no tām ir par teritoriālajām kopienām, sākot apskatu no normatīvā ietvara un plānošanas sistēmas Latvijā attiecībā uz kopienu darbu un sabiedrības līdzdalību, ietverot jautājumus kā un vai iekļaut kopienas pastāvošajā normatīvajā plānošanas struktūrā, un diskutējot vai kopienām ir nepieciešams spēcīgāks statuss un formalizēts institucionāls raksturs?

Raksta otrā tēma ietver jautājumus par starppašvaldību sadarbību, kā turpināt attīstīt starppašvaldību sadarbību Latvijā, un kas būtu nepieciešams, lai to veicinātu, kā stiprināt komunikāciju un sadarbību prasmes ārpus normatīvajos noteiktā. Un vai pastāv neformāli rīki un iespējas, lai atbalstītu īpaši lauku pašvaldības – stiprinātu tās un to pakalpojumus?

Normatīvais ietvars un plānošanas sistēma Latvijā attiecībā uz kopienu darbu, kopienu plānošanu un sabiedrības līdzdalību

Latvijā kopienu darbs un kopienu plānošana normatīvajā regulējumā faktiski nav ietverts. Ļoti minimāli kopienu tēma skarta normatīvajos aktos par sociālo darbu.

Sociālā darba jomu regulē 2002. gadā pieņemtais "Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums". Tajā, citu darbu starpā, pašvaldību sociālajiem dienestiem dots uzdevums piedalīties pašvaldības attīstības plānu izstrādē (LR Saeima, 2002).

Jaunākais valsts līmeņa dokuments profesionāla sociālā darba attīstībai ir 2013.gadā Ministru kabineta pieņemtās "Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam" (turpmāk – pamatnostādnes). Diemžēl tajās nav ietvertas tēmas par kopienu darbu vai kopienu plānošanu. Tomēr pamatnostādnēs tiek atzīmēts, ka "normatīvajos aktos nav skaidri noteiktas sociālā darba robežas" (Ministru kabinets, 2013).

Profesiju klasifikatorā atrodama profesija "Kopienu sociālais darbinieks" un profesijai sociālais darbinieks ir izstrādāts profesijas standarts, kura nodarbinātības aprakstā minēti darbinieka pienākumi veicināt kopienu attīstību un tās iedzīvotāju līdzdalību, noteikts, ka sociālais darbinieks veic "uzlabojumus un izmaiņas kopienas un visas sabiedrības sociālajā attīstībā, sakārtojot kopienas un valsts sociālo vidi", dots pienākums veicināt kopienas attīstību, kā arī izvirzīts uzdevums "sekmēt kopienas iedzīvotāju (t.sk. lokālo ietekmes grupu) līdzdalību sociālās politikas veidošanā ..." (Profesijas, 2002). Savukārt attīstības plānošanas normatīvajā ietvarā jautājumi par kopienām, kopienu darbu, kopienu līdzdalību un plānošanu nav ietverti.

Dažādos attīstības plānošanas jomu regulējošu normatīvajos dokumentos dažādās detalizācijās pakāpēs un tvērumos ietveri jautājumi par sabiedrības līdzdalību attīstības plānošanā.

Šo jomu regulē divi galvenie likumi: Attīstības plānošanas sistēmas likums (spēkā no 2009.gada) un Teritorijas attīstības plānošanas likums, kurš stājās spēkā 2011.gada nogalē, un vairāki Ministru kabineta noteikumi. Attīstības plānošanas sistēmas likumā noteikts, ka "Attīstības plānošanas sistēma aptver politikas un teritorijas attīstības plānošanu, ...". Likumā ietverti attīstības plānošanas pamatprincipi, to skaitā līdzdalības princips, dodot norādi, ka "visām ieinteresētajām personām ir iespēja līdzdarboties attīstības plānošanas dokumenta izstrādē" (LR Saeima, 2008).

Teritorijas attīstības plānošanas likumā (turpmāk – likums) dots detalizētāks ietvars sabiedrības līdzdalībai - iesaistei teritorijas attīstības plānošanā. Likuma 4.pantā norādīts, ka teritorijas attīstību plāno, iesaistot sabiedrību. Likums uzliek institūcijām par pienākumu "nodrošināt informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu, noskaidrot sabiedrības viedokli un organizēt sabiedrības līdzdalību attiecīgās teritorijas attīstības plānošanā, sniedzot pēc iespējas plašu un saprotamu informāciju", kā arī "nodrošināt "informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu", norādot, ka "ikvienam ir tiesības iepazīties ar spēkā esošajiem un publiskajai apspriešanai nodotajiem teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem, piedalīties to publiskajā apspriešanā, izteikt un aizstāvēt savu viedokli un noteiktā termiņā iesniegt rakstveida priekšlikumus" (LR Saeima, 2011).

Sekojoši detalizētāka formālā kārtība, kādā organizē publisko apspriešanu teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādes procesā ir noteikta Ministru kabineta noteikumos Nr.628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" (Ministru, 2014). Šie noteikumi nosaka arī institūciju sadarbību plānošanas dokumentu izstrādē.

Vērtējot noteikto, jākonstatē, ka sabiedrības iesaiste - līdzdalība pamatā aprobežojas ar sabiedrības informēšanu, attiecīgās institūcijas konsultācijām ar sabiedrību pirms lēmumu pieņemšanas un ikvienas personas tiesībām piedalīties sagatavota attīstības plānošanas dokumenta publiskajā apspriešanā. Netiek prasīta sabiedrības un kopienu iesaiste, līdzdarbība teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādes procesā.

Vispusīgākas, plašākas sabiedrības līdzdalības iespējas attīstības plānošanas procesā ir noteiktas Ministru kabineta noteikumos Nr.970 "Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā". Noteikumi nosaka sabiedrības līdzdalību Saeimas, Ministru kabineta, valsts pārvaldes iestāžu, plānošanas reģionu un pašvaldību attīstības plānošanas procesā ar mērķi sekmēt efektīvu, atklātu, ietverošu, savlaicīgu un atbildīgu sabiedrības līdzdalību attīstības plānošanas procesā, tādējādi paaugstinot plānošanas procesa kvalitāti un plānošanas rezultātu atbilstību sabiedrības vajadzībām un interesēm (Ministru, 2009.).

Šiem noteikumiem ir plašāks tvērums, nosakot sabiedrības līdzdalības iespējas visos attīstības plānošanas procesa posmos sākot no attīstības plānošanas procesa ierosināšanas līdz attīstības plānošanas dokumenta ieviešanas uzraudzībai, novērtēšanai un aktualizācijai, norādot, norādīts, ka sabiedrības pārstāvji var līdzdarboties attīstības plānošanā, piedaloties starpinstitūciju darba grupās un konsultatīvajās padomēs, sabiedriskajās apspriedēs, iesaistoties publiskajā apspriešanā, iesaistoties diskusiju grupās, forumos un citās līdzdalības aktivitātēs (piemēram, videokonferencēs un sabiedriskās domas aptaujās), rakstiski sniedzot viedokli par attīstības plānošanas dokumentu tā izstrādes stadijā, sagatavojot atzinumu attīstības plānošanas dokumentam pirms lēmuma pieņemšanas ..." (Ministru, 2009.).

Jāatzīmē, ka neskatoties uz noteikumu par sabiedrības līdzdalības kārtību attīstības plānošanas procesā tvērumu, praksē vadās no Teritorijas attīstības plānošanas likumā noteiktā un vēl daudzos gadījumos plašāka sabiedrības pārstāvju līdzdarbība teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādes procesā aprobežojas ar līdzdalību - iesaistīšanos darba grupu, speciālistu vai ekspertu sagatavota teritorijas attīstības plānošanas dokumenta 1.redakcijas sabiedriskajā apspriešanā. Tādējādi jau teritorijas attīstības plānošanas procesā tiek ieliekta sistēmiska „kļūda” - apspriešanas dalībniekiem tiek dotas iespējas apspriest tikai ekspertu, labākajā gadījumā kopā ar darbu grupu, izstrādātu plānošanas dokumentu.

Vērtējot sabiedrības līdzdalību teritorijas attīstības plānošanā praksē vēsturiskā griezumā, tad tā uzlabojas gadu no gada. Veidojas pozitīva pieredze vietas nākotnes redzējumu izstrādāt vietējo iedzīvotāju līdzdarbības procesā vai sadarbībā ar interešu grupām, pašvaldību attīstības programmu

izstrādei tiek veidotas starpinstacionālas darba grupas. Ir labi piemēri (Skrundas novads) kā interešu grupas iesaistīt vietas teritorijas plānošanā.

Tomēr vēl arvien sabiedrība plašāk iesaistās attīstības plānošanas dokumenta publiskajā apspriešanā ar viedokli “pret”, ja apspriešanai tiek izsludināts, piemēram, pašvaldības teritorijas plānojums, kurš aizskar kādas sabiedrības grupas intereses. Tādos gadījumos ir vērojama augstāka sabiedrības grupu aktivitāte, kuras asi iebilst konkrētiem teritorijas plānojuma risinājumiem.

Jautājums par kopienu plānošanas iekļaušanu pastāvošajā normatīvajā plānošanas struktūrā

Pirms pieņemt kādu saistošu lēmumu par kopienu plānošanu, tuvākajā laika posmā rūpīgi pārdomājams un plašāk izdiskutējams ir jautājums vai vispār un ja jā, tad kā teritoriālās kopienas - kopienu darbs, kopienu plānošana ir iekļaujama oficiālajā plānošanas sistēmā un kā vispār jāattīstās ir Latvijas plānošanas sistēmai.

Šobrīd attīstības plānošanas sistēma ir pārmaiņu procesā, tā tikai nesen, 2011. gadā, pieņemot jauno Teritorijas attīstības plānošanas likumu, ir piedzīvojusi būtiskas izmaiņas. Likumā noteikta prasība pašvaldībām izstrādāt jaunu dokumentu – ilgtspējīgas attīstības stratēģiju ar telpisko perspektīvi, kā arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt lokālplānojumu.

Šobrīd daudzos gadījumos, pašvaldības ekspertu no ārpuses izstrādātās ilgtspējīgas attīstības stratēģijas uzskata par formālu dokumentu, jo par galveno attīstības plānošanas dokumentu - pamatu ES fondu ieguvei - tiek uzskatīta, kā arī tā tas tiek atbalstīts no Vides aizsardzības un reģionālās ministrijas puses, pašvaldības attīstības programma (vidēja termiņa dokuments) un tās ietvaros izstrādātais investīciju plāns. Analogiski tā tas ir arī valsts līmenī – priekšplānā kā galvenais valsts attīstības plānošanas dokuments ir izvirzīts Nacionālais attīstības plāns, iztrūkstot tālākam stratēģiskam skatam par valsts nākotni.

Tuvāk vērtējot pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģijas, jāsecina, ka Latvijā telpiskā attīstības politika ir attīstības stadijā un iztrūkst urbānās politikas. Ņemot vērā straujās globālās izmaiņas, plānošanas jomas attīstības tendences, Eiropas Savienības telpiskās attīstības un urbānās attīstības politikas, gan valsts līmenī, gan pašvaldībām būtu jāstiprina kapacitāte plānošanas jomā un jāgūst zināšanas un pieredze uzsvāru pārvirzei no statiskās, normatīvās zemes izmantošanas plānošanas (teritorijas plānošana) un pašvaldību vidēja termiņa attīstības plānošanas/programmēšanas, uz laikmetam atbilstošāku elastīgāku stratēģiski telpisko plānošanu.

Stratēģiskā telpiskā plānošana pašvaldības līmenī būtu balstāma uz “plānošanu no apakšas” - vietu, kopienu plānošanu - vietu “dzīvināšanu” kopdarbībā - konkrētas vietas potenciāla un iespēju apzināšanu un attiecīgu stratēģisku rīcību izstrādi un to īstenošanu sadarbībā ar vietējo sabiedrību. Šāda pieeja ļoti būtiska, jo tiek gatavota jauna administratīvi teritoriālā reforma ar ieceri samazināt vietējo pašvaldību skaitu, tādējādi cerot sekmēt teritoriju attīstību. Jo teritoriāli lielāka pašvaldība, jo būtiskāka nozīme ir vietu/vietējo kopienu plānošanai un sabiedrības līdzdarbībai vietās.

Šobrīd notiek teritoriālo kopienu veidošanās process, iestājoties par labāku dzīves vides kvalitāti savā dzīves vietā, pilsētā vai ciemā. Vietām kopienas veidošanās procesu atbalsta arī vietējās pašvaldības un to sociālie dienesti, ieraugāmi pirmie kopienas aktivizēšanas un plānošanas piemēri. Tomēr attiecībā uz teritoriālajām kopienām, lai nepārsteigtos un nenodarītu tām pāri to veidošanās procesā, pirms un vai lēmuma pieņemšanas par kopienas plānošanas iekļaušanu pastāvošajā normatīvajā plānošanas struktūrā, vispirms pamatīgāk jāapzina kādas ir Latvijas teritoriālās kopienas un kur tās atrodas, jāvērtē to spēks, vēlmes un jārod atbildes uz vairākiem jautājumiem.

Latvijā pastāv senākas teritoriālās kopienas kā, piemēram, Mežaparka kopiena no pagājušā gadsimta sākuma, darbojas Mežaparka attīstības biedrība. Mežaparka kopienai ir savs plānošanas

dokuments - *Phare ACCESS* Latvijas programmas ietvaros 2002.gadā izstrādātais Mežaparka līdzsvarotas attīstības plāns (Mežaparka, 2002).

Citas teritoriālās kopienas (piem., Sarkandaugavas) ir izveidojušās pēdējos gados. Bieži to veidošanās procesu ir veicinājusī iestāšanās pret kādu attiecīgās pašvaldības ieceri (piem., Bolderājas) vai teritoriālās kopienas radušās, stiprinājušās, to zināšanas un prasmes pilnveidojušās kāda projekta rezultātā. Te var minēt, piemēram, Izglītības attīstības centra projektu „Kopienu darbības veicināšana: aktīvai pilsoniskai līdzdalībai un nabadzības mazināšanai”, kura ietvaros ir “... vairota vietējā enerģija, kad cilvēki no tukšas protestēšanas, agresivitātes vai pasīvas gaidīšanas „kad pašvaldība kaut ko darīs” nonāk pie konstruktīvas rīcības, paši ņem rokās darba rīkus vai saliek kopā galvas un attīsta idejas, lai „no vietas, kur esam nokļūtu tur, kur vēlamies būt”. <http://www.iac.edu.lv/assets/Uploads/Materiali/Kopa-kopjam-savu-kopienu-web.pdf>

Kā pozitīvs piemērs jāmin Carnikavas novada pašvaldība, kurai veidojas laba pieredze sadarbībā ar novada kopienām. Kopīgi tiek izstrādāts Garciema ciema plāns, tiek veidoti ciemu centri, Kalngales kopienā tiek algots darbinieks, kurš rūpējas par kopienas savstarpējo komunikāciju un komunikāciju ar pašvaldību. Kā raksta novada Attīstības nodaļas vadītājs E.Pudzis, tad Carnikavas novada pašvaldība, ņemot vērā šo labo pieredzi, ir nolēmusi līdzīgus centrus veidot katrā lielākajā novada ciemā pakāpeniski - sākot ar Garciemu un Gaujas ciemu (Pudzis E., 2015.). Skat., lūdzu, informāciju zemāk.

Kalngales ciemā jau ilgāku laiku bija veidojusies vietējā kopiena, kas centās risināt savai apdzīvotajai vietai svarīgus jautājumus, bet šīs kopienas turpmākai attīstība trūka svarīgs elements – vieta, kur pulcēties, apspriesties, radīt. Lai risinātu šo jautājumu, Carnikavas novada pašvaldība nolēma pārveidot tās īpašumā esošu ēku Kalngales ciemā par ciema centru un algot vienu darbinieku, kuru faktiski izvēlējās ciema iedzīvotāji, kas tur rūpi par kopienas savstarpējo komunikāciju un komunikāciju ar pašvaldību, uzņēmumiem un iestādēm. Pēc šo darbu paveikšanas kopienas dzīves un aktivitāte ir būtiski uzlabojusies – saviem spēkiem ir izveidoti vai sakārtoti vairāki objekti, notiek biežākas sanāksmes ar pašvaldību un pašvaldība pievērš lielāku vērību ciema problēmām, kā arī izdevies panākt tāda liela valsts uzņēmuma kā “Latvijas Dzelzceļš” iesaisti, kas pēc kopienas ierosinājuma ir sakārtojuši ceļus un ietves Kalngales stacijā. Pēc šīs pozitīvas pieredzes Carnikavas novada pašvaldība ir nolēmusi līdzīgus centrus veidot katrā lielākajā novada ciemā pakāpeniski – sākot ar Garciemu un Gaujas ciemu (E.Pudzis, 2015.).

Garciemā aktīva kopiena sāka veidoties laikā, kad bijušie dārzciemi kļuva aizvien vairāk apdzīvoti un tajos sāka dzīvot aizvien jauni iedzīvotāji (arī vecuma ziņā), kuriem bija aizvien jaunas idejas ciema attīstībai. Ciema kopienas veidošanās tika stimulēta un veicināta no pašvaldības puses, tai skaitā rādot blakus esošās Kalngales ciema piemērus. Ciema iedzīvotāji nolēma apvienoties biedrībā, kas sākotnēji vairāk izteica kritiku pašvaldības virzienā, bet saprotot, ka kopienas idejas un vēlmes ir svarīgas pašvaldības attīstībai, kā arī to, ka idejas tiek īstenotas dzīvē – šobrīd kopiena un pašvaldība darbojas kā veiksmīgi sadarbības partneri. Garciems ir pierādījums tam, ka no vienas puses kopiena var aktīvi palīdzēt pašvaldībai meklēt labākos risinājumus vietējo vajadzību apmierināšanai (plānot ielu attīstību, plānot kopienas centra izveidošanu, u.c.), bet no otras puses ar nelielu finansiālu atbalstu kopiena pati var veikt būtiskus uzlabojumus savā dzīves telpā. Pierādījums tam bija pašvaldības finansējums projektu konkursam “Sabiedrība ar dvēseli”, kur 2015.gadā gandrīz visi projekti tika īstenoti tikai Garciemā un pēc vietējās kopienas iniciatīvas – kas kalpoja par pierādījumu pašvaldībai, ka finansējumus kopienu darbībai ir aizvien jāpalielina un kopienu ieceres jāatbalsta (Pudzis E., 2015.).

Ar pašvaldību sociālo dienestu palīdzību tiek veidoti kopienu centri Tukuma, Saldus, Rojas, Daugavpils u.c. novados, tiek paplašināta to ģeogrāfija. Piemēram, Tukuma novadā tiek veidots kopienu centru tīkls teritorijas iedzīvotāju pašresursu aktivizācijai tos veidojot katrā novada pagastā vai arī vienu uz diviem pagastiem - Sēmes pagasta kopienas centrs “Mūsmājas”, Pūres pagasta,

Irlavas pagasta kopienas centri, un Slampes un Džūkstes pagastu kopīgais kopienu centrs “Rīti”. Blakus sociālajam darbam, centros notiek plašākas aktivitātes dažādām mērķa grupām un tematiskie pasākumi.

Labo piemēru kopienu aktivizēšanai klāstā jāmin Talsu iedzīvotāju forums un novada pašvaldības organizētās apkaimes ideju darbnīcas novada pilsētās un pagastos, kuru rezultāti bija vērsti, gan, lai rastu jaunas idejas un turpinātu darīt paši, gan lai palīdzētu radīt Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un novada teritorijas plānojumu. Skat., lūdzu, informāciju zemāk.

Talsu novada iedzīvotāju forums notiek reizi četros gados. Tiekoties IV forumā tā dalībnieki atskatījās uz mērķiem, kas izvirzīti pirms četriem gadiem, un analizēja, cik no tiem ir īstenoti. Meklēja jaunas idejas turpmākajiem četriem gadiem, kuras tiks izmantotas gan lai noteiktu prioritātes Talsu novada fonda jaunajam projektu konkursam, gan lai palīdzētu radīt Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un novada teritorijas plānojumu.

2014.gada pavasarī Talsu novada pilsētās un pagastos notika Apkaimes ideju darbnīcas, kurās dalībnieki turpināja foruma idejas un atbildēja uz jautājumu: „Ko tieši es pats varu darīt, lai uzlabotu dzīvi savā pagastā, pilsētā un novadā?”. Pavisam Apkaimes ideju darbnīcas notika 16 Talsu novada pilsētās un pagastos, un tās apmeklējuši 467 interesenti. Visapmeklētākās bija darbnīcas Laucienē un Lībagos, kur ieradās vairāk nekā 50 vietējo iedzīvotāju. Darbs noritēja divās vai trīs grupās, domājot un plānojot, kā uzlabot dzīvi savā pagastā vai pilsētā.

Tomēr izveidojušās jaunās kopienas ir trauslas, atbalstāmas un “kopjamas”, tādejādi plaši diskutējams, piedaloties pašām kopienām, vispirms ir jautājums, kā šādā situācijā, kad notiek pakāpeniska sabiedrības aktivizēšanās un teritoriālo kopienu veidošanās, būtu jāveicina mīkstā/maigā (*soft*) kopienu plānošana, un tikai sekundārs ir jautājums vai kopienu plānošana no “apakšas uz augšu” būtu jāintegrē pašvaldību oficiālajā, normatīvajos aktos noteiktajā cietajā (*hard*) plānošanā, kas attiecībā uz kopienām ir “plānošanā no augšas”.

Kā vispār stiprināt kopienu plānošanu no “apakšas uz augšu”? Kādas būtu visnepieciešamākās jaunās zināšanas un prasmes – sarunu, klausīšanās un uzklaušanās prasmes, līderības pieredze, vai kādas citas?

Un iespējams, ka šobrīd aktuālāks un vispirms risināms ir jautājums kā veicināt abu, šo divu plānošanu, savstarpēju tuvināšanos. Kā rosināt kopienu/vietu plānošanu un kā veicināt kopienu iesaisti oficiālajā plānošanā? Kā kopienu izteiktās vēlmes, iekļaujamas oficiālajos teritorijas attīstības plānošanas dokumentos – ilgtspējīgas attīstības stratēģijā, attīstības programmā un teritorijas plānojumā? Vai un kā nepazaudējot “dzīvās” ierosmes, ievīt šo mazo teritoriālās kopienas mērogu un lokālās rīcības pašvaldību mērogā?

Ļoti daudz jautājumu kopienu un normatīvās plānošanas tuvināšanas aspektā skar arī profesionālā plānotāja lomu. Kādai kopienu plānošanas procesā vajadzētu būt profesionālā plānotāja lomai? Kādas jaunas prasmes šajā procesā ir nepieciešamas pašām kopienām un teritorijas attīstības plānotājiem? Vai pašvaldības plānotājam ir jāstrādā ar teritoriālo kopienu strukturējot tās attīstības idejas sasniedzamos mērķos un uzdevumos, vai jābūt sadarbības partnerim, kurš tikai sadarbojas ar kopienu? Vai plānotājam šajā procesā jāveic mediators loma, u.c.?

Tikai tad, kad kopīgās diskusijās – piemēram, kopienu plānošanas forumos dažādos Latvijas reģionos - tiktu rastas atbildes, uz šiem un vēl daudziem citiem jautājumiem, un būtu lielāka pieredze īstenojot kopienu plānošanas pilotprojektus, varētu turpināt sarunu par to vai, un ja jā, tad kas būtu ietverams un kā būtu maināms normatīvais ietvars attiecībā uz kopienu plānošanu.

Par jautājumu vai kopienām ir nepieciešams spēcīgāks statuss, formalizēts institucionāls raksturs

Šobrīd svarīgāks par spēcīgāka statusa noteikšanu teritoriālajām kopienām un kopienu formalizēšanu, prioritāri veicamais darbs būtu aktivizēt un atbalstīt vietējās aktivitātes un veicināt teritoriālo kopienu izveidošanās procesu, jo daudzās vietās, kā minēts, pieaug vietējo iedzīvotāju kustības, aktivitāte, rodas un pieaug apziņa, ka jādara pašiem - un cilvēki ir gatavi darīt, tikai varbūt ne vienmēr un visur saprotot kā to vislabāk darīt.

Svarīgs aspekts kopienu darbības nodrošināšanai ir laba pārvaldība, zināšanu pārnese, kopienu atbalsta un pārvaldības labo piemēru apzināšana, un jaunas, pārsvarā “mīkstās prasmes” - komunikāciju un sadarbības prasmes - gan kopienām un pašvaldībām, to politiķiem, gan dažādiem speciālistiem, un teritoriju attīstības plānotājiem.

Lai sekmētu teritoriālo kopienu veidošanos un tās būtu “dzīvotspējīgas”, daudzviet nepieciešamas tieši pārvaldes izmaiņas, līdzsvarojot “pārvaldes” pieeju no augšas uz leju ar “pārvaldības” pieeju, kas būtu vērsta uz dialogu ar iedzīvotājiem, kopienu līdzdalību un principa no apakšas uz augšu ievērošanu – nepieciešama virzība uz demokrātisku pārvaldi, kā priekšnosacījumu teritoriālo kopienu veidošanās procesam, pastāvēšanai un aktivitātei.

Latvijas novados ir rodami labi demokrātiskās pārvaldības piemēri, kuri vairojami un izplatāmi tālāk. Te var minēt Tukuma novadu, kur pēc iedzīvotāju un Tukuma novada domes iniciatīvas ir izveidotas pagastu konsultatīvās padomes ar mērķi veicināt vietējo iedzīvotāju saikni ar novada pašvaldību un Salacgrīvas novada domes ierosme - ciemu vecāko konsultatīvā padome, kur atkal ciemu vecākie ir saikne starp ciemu un novada pašvaldību. Skat., lūdzu, informāciju zemāk.

Salacgrīvas novadā 2009. gadā ir izveidota ciemu vecāko konsultatīvā padome. Tai ir nozīmīga loma komunikācijas veidošanā starp pašvaldību un novada iedzīvotājiem. Regulāri tiek organizētas tikšanās, lai pārrunātu aktualitātes, prioritāri veicamos darbus. Ciema vecākie ņem arī aktīvu līdzdalību plānojot novada un apdzīvoto vietu attīstību, līdzdarbojas ikgadējās Lielās talkas organizēšanā, kā arī aktivizē ciema iedzīvotājus teritorijas sakārtošanai, labiekārtošanai un kopīgu pasākumu rīkošanā (Krūze V., 2015.).

Secinājumi:

- Šobrīd normatīvajos aktos noteiktā teritorijas attīstības plānošanas sistēma un sabiedrības iesaiste pilnveidojama praksē, sekmējot pārvirzi no zemes izmantošanas uz stratēģisko telpisko plānošanu pašvaldību un vietu līmenī (ciemu, apkaimju plāni);
- Kopā ar kopienām diskutējami ir daudzi jautājumi saistībā par kopienu plānošanu, šobrīd teritoriālās kopienas nav iekļaujamās oficiālajā plānošanas sistēmā un prioritāri veicamais darbs būtu atbalstīt teritoriālo kopienu veidošanās procesu, īstenojot kopienu plānošanas pilotprojektus;
- Vietām notiek un tiek veicināts teritoriālo kopienu veidošanās process, taču kopienas ir trauslas un, tām, lai tās iekļaujos vietu plānošanas procesā, vispirms ir jāizaug un jāstiprina kapacitāte;
- Trūkst zināšanas un prasmes kopienu darbā/kopienu plānošanā gan plānošanas jomas profesionāļiem un sociālajiem darbiniekiem, gan citiem citu daudzu nozaru speciālistiem un pašām kopienām.

Starppašvaldību sadarbība. Jautājums par to kā stiprināt komunikāciju un sadarbību prasmes ārpus normatīvajos noteiktā

Raksta otrā tēma ietver jautājumus par starppašvaldību sadarbību, dodot nelielu atskatu uz starppašvaldību sadarbību pagājušā gadsimta beigās, parādot dažus šodienas piemērus, un izvirzot jautājumu kā turpināt attīstīt starppašvaldību sadarbību Latvijā, un kas būtu nepieciešams, lai to veicinātu, kā stiprināt komunikāciju un sadarbības prasmes ārpus normatīvajos noteiktā.

Likumā “Par pašvaldībām” akcentētas pašvaldību tiesības sadarboties, risinot uzdevumus, kuros tās ir ieinteresētas” (Pašvaldību, 2000).

Atskatoties nesenā vēsturē, jānorāda daži no pašvaldību labajiem sadarbības piemēriem pagājušā gadsimta 90o gadu beigās, kad Latvijā veidojās pieredze starppašvaldību sadarbības jomā. Labo piemēru skaitā - pašvaldību kopuzņēmums SIA “Vidzemes septītnieks”, kura ietvaros sadarbojās Ērgļu, Vestienas, Jumurdas, Aronas, Bērzaunes, Liezeres pašvaldības ar pamatuzdevumu būt projekta pasūtītājam ūdenssaimniecības un attīrīšanas iekārtu rekonstrukcijai. Jāmin pašvaldību sadarbības apvienība “Ziemeļkurzeme” - sadarbība starp Ances, Dundagas, Īves, Kolkas, Lubes, Popes, Puzes, Tārgales un Valdgales pagastiem savu pagastu attīstības veicināšanai, un sabiedriska organizācija “Bārtava” - stratēģiska organizācija, kas apvienoja Bārtas, Dunikas, Gramzdas, Kalētu, Nīcas, Otaņķu, Rucavas, Vaiņodes, Virgas pašvaldības, sadarbības rezultātā izstrādājot Bārtavas novada attīstības plānu, pēc tā izstrādes definējot, ka “Bārtava” ir “Lejaskurzemes sabiedriska organizācija, kas sabiedriskā kārtā veic pagastu kopējo problēmu izpēti, analīzi un iesaka iespējamās risināšanas ceļus, iedrošinot vietējo iniciatīvu. Veicina pašvaldību savstarpējo sadarbību, lai izveidotu optimālu pašvaldības pārvaldes modeli, kas nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu” (Pašvaldību, 2000).

Šodien starppašvaldību sadarbības piemēri rodami gan Vidzemes un Kurzemes, gan Latgales pusē un citur. Tajos iezīmējas galvenās pašvaldību sadarbības jomas: būvniecības uzraudzība (kopīgas būvvaldes), atkritumu apsaimniekošana, izglītības, veselības un tūrisma jomas. Darbojas arī vairākas plašākas teritoriālās sadarbības apvienības - Sēlijas novadu apvienība, Latvijas Piekrastes pašvaldību apvienība – specifisku, tām svarīgu jautājumu virzīšanai. Lūdzu, skat., piemērus zemāk.

Piemēri Vidzemes pusē:

Apvienība “Amata”, starppašvaldību sadarbība starp septiņiem novadiem: Amatas, Priekuļu, Raunas, Vecpiebalgas, Jaunpiebalgas, Līgatnes un Pārgaujas novadu pašvaldībām. Apvienībai ir kopīga izglītības pārvalde, būvvalde (bez Līgatnes novada pašvaldības), un kopīgs ārējo sakaru speciālists.

Tūrisma biedrība “Gaujas klāsteris”, kuras ietvaros sadarbojas Valmieras pilsētas, Siguldas, Cēsu, Amatas, Pārgaujas, Kocēnu, Līgatnes un Priekuļu novadu pašvaldības.

“Salacas baseina līgums ” - sadarbība starp Burtnieku, Mazsalacas, Alojas un Salacgrīvas novadu pašvaldībām.

Piemēri Kurzemes pusē:

Sadarbība Tukuma apvidū. Sadarbība izglītības jomā - kopīga izglītības pārvalde visām bijušā Tukuma rajona pašvaldībām. Sadarbība veselības jomā - kopīga slimnīca Tukuma, Jaunpils, Engures un Kandavas novadiem. Sadarbība tūrisma jomā - kopīgs tūrisma informācijas centrs Tukuma, Engures un Jaunpils novadiem. Sadarbība civilās aizsardzības jomā – kopīga Tukuma, Kandavas, Jaunpils un Engures novadu pašvaldību apvienotā civilās aizsardzības komisija.

Sēlijas piemērs:

Sēlijas novadu apvienība, kurā sēļu vienotības stiprināšanai apvienojušās septiņas pašvaldības: Aknīkstes, Salas, Jēkabpils, Jaunjelgavas, Ilūkstes, Neretas un Viesītes novadu pašvaldības. Tiek rīkoti kopīgi kultūrvēsturiskie pasākumi - Sēlijas svētki un konkrētu notikumu pasākumi. Notiek sadarbība tūrisma un izglītības jomās un politiskās debates, kopēja viedokļa formulēšana attīstības jautājumos.

Latvijas Pašvaldību savienība (turpmāk – LPS) ir atbalstījusi starppašvaldību sadarbību 90ajos gados un atbalsta pašvaldību sadarbību iniciatīvas tagad. Lai veicinātu starppašvaldību sadarbību, LPS ir rosinājusi nākamā Norvēģu finanšu instrumenta perioda projektu priekšlikumos iekļaut projektu par pieredzes apmaiņas tīkla izveidi starp Latvijas pašvaldībām un Norvēģijas pašvaldībām zināšanu pārnesei par dažādām pašvaldību sadarbības formām.

Kas būtu darāms turpmāk? Tikai daži ieteikumi: labo sadarbības piemēru pieredzes pārnese - pieredzes vizītes uz tām pašvaldībām, kuru starpā norit laba sadarbība, semināri, konferences, u.c. Pašvaldību pārrobežu stratēģiskā plānošana un arvien jauni kopīgi projekti. Starppašvaldību labie sadarbības piemēri plašāk jāatspoguļo masu informācijas līdzekļos. Jāveicina pētījumi par starppašvaldību sadarbību, tie teritoriāli jākartē. Un vēlams atjaunot pieredzi, sagatavojot atkārtotu pašvaldību sadarbības rokasgrāmatu – vispirms, atskatoties un izanalizējot līdzšinējo strappašvaldību sadarbības pieredzi, sekojoši ietverot šodienas labos sadarbības piemērus Latvijā un ārvalstīs.

Un vai pastāv neformāli rīki un iespējas, lai īpaši atbalstītu lauku pašvaldības – stiprinātu tās un vietējos pakalpojumus?

Vispirms valstī ir jāveido pozitīva attieksme pret mazajām lauku pašvaldībām, parādot, ka arī nelielas pašvaldības var rast un ir radušas spēku sevī savai attīstībai, un tā mazinot, bieži vien valdošo negatīvo uzskatu, ka liels ir stiprs, bet mazs ir vājš. Kā rāda dati par pašvaldību ieņēmumiem uz vienu iedzīvotāju, tad Latvijā vājāko pašvaldību vidū ir daudzas lielākās pašvaldības, un otrādi – daudzas mazākās pašvaldības rodamas spēcīgāko skaitā (neoficiāli dati).

Otrkārt būtu nepieciešams apzināt, izpētīt un informēt plašāku sabiedrību par labajiem attīstības piemēriem nelielajās lauku pašvaldībās un to attīstības iniciatīvām, piemēram stāstot par uzņēmējdarbību Pūrē, Mērsraga novadā, par paveikto Rūjienas, Apes un Mazsalacas novados. Ar piemēru palīdzību jāparāda, ka mazas pašvaldības bieži vien var ātrāk un vieglāk pārveidoties, piemēroties jaunajām situācijām, būt viedas savā attīstībā. Būtu nepieciešama padziļināta analīze par faktoriem, kuri ir sekmīgo mazo pašvaldību un vietu attīstības pamatā, kā arī par iemesliem atpalicībai pašvaldībām ar zemākiem izaugsmes rādītājiem.

Izmantotā literatūra:

1. Izglītības attīstības centra (IAC) projekts „Kopienu darbības veicināšana: aktīvai pilsoniskai līdzdalībai un nabadzības mazināšanai”
2. Krūze V., npublicēta informācija, 2015.
3. LR Saeima. Likums “Par pašvaldībām”,
4. LR Saeima, 2002).
5. LR Saeima, 2008).
6. LR Saeima, 2011).
7. Mežaparka ilgtspējīgas attīstības biedrība, Rīgas vides centrs Agenda 21, Helsinku pilsētas vides centrs. Mežaparka līdzsvarotas attīstības plāns. 2002
8. Ministru kabineta noteikumi Nr.970, Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā, <http://likumi.lv/doc.php?id=197033>
9. (Ministru kabinets, 2013).
10. Pašvaldību lietu pārvalde, Pašvaldību sadarbības rokasgrāmata, Rīga 2000.
11. Pudzis E., npublicēta informācija, 2015.
12. Profesijas standarts, reģistrācijas numurs PS 0079, profesija Sociālais darbinieks, 2002.

